

EESTI GRAAFIKA

VÄLJAANDJA EESTI GRAAFIKA-
JA RAAMATUKÖITMISTÖÖSTUSE
ETTEVÖTJATE ÜHING. TALLINN,
PIKK TÄN. 2. BÜROO AVAT.: K. 12—1 P.

KUULUTUSTE HINNAD: Kaanel 2-värvilised Emk. 6500.—, 1-värvil. Emk. 5000.—. Teksti taga: 1/4 lehekülge Emk. 3000.—, 1/2 lehekülge Emk. 1500.—, 1/4 lehekülge Emk. 750.—, 1/8 lehekülge Emk. 375.—. Kohaotsimised ja pakkumised Emk. 3.— mm.

VAST. TOIMETAJA V. KENTMANN
TEGEV TOIMETAJA P. TREUMANN
TOIMETUS JA TALITUS TALLINN,
PIKK TÄN. 2. TOIM. KÕNET. K. 12—1 P.

TELLIMISE HINNAD: Aastas Emk. 300.—, 1/2 aastas Emk. 150.—. Postiga Emk. 30.— aastas kallim. Kaitse-
ümbrikuga saates Emk. 30.— ja väljamaale Emk. 60.— a. kallim. Üksikud nr. Emk. 50.— ILMUB IGA KAHE KUU TAGANT.

MIS TULEKS MEIL TEHA KÖITMISTÖÖSTUSE TÖSTMISEKS?

J. REIMANN'I POOLT II EESTI TRÜKI- JA KÖITMISTÖÖSTURITE KONGRESSIL ETTEKANTUD REFERAAAT.

Ajaloo kestvusel vahelduvad ajajärgud, millal kord kõrgel seisavad vaimlised huvid, kord aga peaaesjalikult majanduslised, kus pea ainuüksi ihutoiduse eest hoolt kantakse.

Viimaseid ajajärke näeme — eriti suurte laastavate sõdadega ja revolutsioonidega kaasas käivat, mille tagajärjeks on pea alati olnud vaimline ja kõlbline langemine, elukallidus, puudus, nälg ja taudid. On ju mõistetav, et sarnaste asjaolude juures esimeses joones otsitakse abinõusid, kuidas elu sees pidada; vaimlised, kõrgemad huvid jäävad muidugi teisele plaanile ehk hoopis tähelepanemata.

Sarnaste ajajärkudega on kindlalt seotud vaimutoidu — raamatute — ostmise kasv ja kahanemine.

Meil Eestis pole, tõtt ütelda, kunagi vaimutoidu üle suurt tarvidust olnud. Orjaajal polnud arusaadavalt mõteldagi selle peale; valitses ju äärmine puudus isegi ihutoiduses. Ka orjaaja kadumisega polnud asi parem, sest see viimane ei muutnud ju majanduslisesult pea midagi: kestis ju puudus ühte viisi edasi. Vaimlist tõusu näeme n. n. ärkamisajal, ning ühes sellega kasvab tuntavalt raamatute tarvitamine. Kuid vaibub aegamööda see hoog, ning raamatud tolmuvad jälle kaupluste riiulitel.

Läinud sõja ajal, kui raamatute hindade tõus teiste kaupade hindade tõusule ligi ei küünninud, ning raamatud korda kümme ja

enam odavamad olid, võrreldes teise kaubaga, näeme jälle kirjanduse ostmise elavaks minemist. Kuid ka see aeg oli üürrike.

Eriti kurb on lugu sellepolest praegu: sõda on rahvad vaeseks teinud, järgnev revolutsioon on aidanud seda veel süvendada. Intelligent on rahata — vaevalt jõuab ta veel igapäevast leiba muretseda. Uus rahaline aristokraatia — uued rikkad — vaatavad, kuidas välispidi hülgada, toredust ajada, juua ja süüa. Nende vaimlised huvid jätkuvad ainult tsirkusteni ja kabareedeni, kus võimalikult palju meelikõditavat leidub. Laiematele hulkadele on aga raamat ikka nii rohkem uhkusajaks olnud.

Kuna köitmistööstuses peamineks raamat, siis on tema öitse- ja langusaeg kindlalt seotud eelpoolnimetatud vaimlise tõusu ja mõõnaga.

Kuna raamat tegelikult ikkagi teise järgu tarbaine, võib ütelda isegi toredusaine on (kõigi ilusate sõnade peale vaatamata!) ihutoiduse kõrval, veel suuremal määral on seda köitmistööstus teiste tööstuste kõrval.

Sellepärast näemegi siis eriti kurba pilti praeguses köitetööstuses. Peame kõigepealt küsima: Kuidas praegusel ajal köitmise tööstusel hinge sees hoida? — ja alles teises järjus: Kuidas meie auväärt tööstust tõsta?

Köitmise tööst, sõna tõsisel mõttes, pole praegu juttugi. Vähesed raamatud, mis ilmu-

vad, lasta kseainult brosheerida ja sedagi nii võimalikult kergelt, et ostjale kätteandmisel koost ei laguneks. Kõitekojad, millel veel hingedõhku sees, katsuvad seda hingitsemist pikendada ühe ja teise kõrvaltööga, näit., karbikeste tegemisega, ehk kotikeste valmistamisega, mis ju üldiselt köitmistööstuse alla ei käi.

See tööpuudus, mis raamatute vähese ostmise tagajärg, on pahe, mille vastu üldse väga raske võidelda, sest tema juured peituvad inimese hingeelus. Tahaksime loota, et siin siiski kaasa aitaks n. n. kultuur- ja kirjandusnädalate korraldamine. Ka selles asjas peaksid kaasa aitama kirjastajate ja trükkodade omanikud.

Kas on kirjanduse vähesel ostmisel süüdi ainult rahvas? Et selle küsimuse peale vastata, vaatame, missugune kirjandus viimasel ajal üldse on ilmunud? Peaasjalikult koolikirjandus ja ilukirjandus, mis n. ü. uudes, rahvale vähe arusaadavas keeles, on kirjutud, ning suuremalt jaolt aineid käsitab, mis laiematele hulkadele võõras ja huvituseta. Ilmuksid aga raamatud, mis rahvale enam kättesaadavaid aineid rahvalikus keeles käsitaksid, eriti igasugused käsiraamatud ja populaarteaduslikud tööd, siis leiaks sarnane kirjandus ka rohkem ostjaid. Asja tõenduseks võiks olla muu seas see, et vaimulikku kirjandust, mis rahvale kättesaadavas keeles, on ikka ostetud ja ostetakse ka praegu päris rahuldavalt.

Nimetatud pahe, s. o. tööpuuduse, kõrval ei või ma aga nimetamata jätta teist, palju üldisemat pahet, mis kogu Eesti tööstust, kogu majanduslist elu rõhub, ja see on — rahapuudus, eriti tööstusele krediitide andmise lõpetamise tagajärjel pankade poolt.

Krediitide kinnipaneku põhjusena tuakse ette lautamisele piiripanemise vajadust majanduslises elus, kuna Eesti kapitaalivaene maa on ning sellepärast oleva kapitaaliga äärmiselt ettevaatlikult peab ümber käima. Täiesti õige! Aga kas pole kõigi nende piiripanemistega üldse hiljaks jäädud? Teada on, et majanduslises elus üldse igasugune järsk pööre suuri vapustusi enesega kaasa toob, ka siis, kui ta muidu väga tarvilik oleks. Tahetakse siin midagi läbi viia, peab seda tegema järkjärgult, koguni nii ütelda pidevalt. Mis tagajärjed on aga järsul krediidi sulgumisel?

Tagajärg on muidugi töösturil see, et liukuvat läbikäigu-kapitaali ei ole. Kuid mil-

leks siis seda? On tal ju suured kapitaalid masinates ja hoonetes? Neist on aga siis kasu, kui pangast krediiti saab! Pandin osa varandust ja saan raha, ning läbikäigu-kapitaal on käes! Aga kui krediiti ei ole?

Tellimise täitmine kestab harilikult kuu ehk paar; ka peale töö äraandmist ei saa tihti tellijalt raha kätte, paremal juhtumisel saad vekslid, mida pangas diskonteerida tahad. Kogu selle aja jooksul pead korralikult puhtas rahas tööliste palgad, üürid ja kõik muud ärikulud tasuma. Kõigeeks selleks peab olema läbikäigu-kapitaal puhtas rahas. Puudub see, siis on see niisama, nagu puuduks inimesel veri. Lasuvad tööstuse peal veel võlad (ja seda on pea igal ettevõttel!), mida sisse nõutakse, siis on ainuke tee, maha müüa ehk oksjonile saata. Varandusel on aga ainult relatiivne väärtus: ei ole ostjat ja müüakse hädasunnil, siis oled sunnitud varandust poolmuidu ära andma. Ja ostjateks on sarnasel korral ainult muulased-spekulandid.

Siin tuleks viibimata väike- ja kesktöösturitel ühiselt samme astuda sarnase krediitipoliitika vastu, et päästa, mis veel päästa. Suurtööstus on ju muidugi pea täiesti muulaste käes.

Kesk- ja väiketööstus on niikuinii vähe laenu tarvitanud ning ei teeks vist ka ülepääsmata raskusi tema edaspidine toetamine laenuandmisega just läbikäigu-kapitaaliks. On ju väike- ja kesktööstus suuremalt jaolt ikkagi meil elujõuline.

Kuid peale nende pahede on veel teisi, mille vastu köitjad kui üks mees välja astuma peavad. Siin oleks esimesel kohal nimetada alavõistlust. On terve rida isikuid, kes mõni kuukene ehk veelgi vähem mõnes töökojas „õppinud“ on. Ta loeb ennast raamatuköitjaks, ning et tal raske on kusagil töökojas tööd leida töö oskamatuse pärast, siis asutab ta enesele kusagil põõningu nurgas paari pressikese ja hoovliga „köitmistööstuse“. Ka väikese lõikamise je traatimise masina saamine ei tee tal suuremat raskust, nende odavuse tõttu. Tööd teeb ta üksi ehk perekonnaliigete kaasabil. Ärikulusid tal ei ole, samuti on kas maksud väikesed, ehk puuduvad üldse, kui tal võimalik on sarnast töötamist isiklikuks teenistuseks tunnistada. Kalkuleerimisest pole tal aimugi. Tööd saadab ta välja nii ütelda jumalamuidu, et aga enesele vaevalt leivaraha teenida. „Tööd“ võib

ta ju teha, sest nii kui nägime, pole praegu suuremat nõudmist töö headuse kohta.

Kui sarnaseid isikuid mõni üksik, ja tööd üldiselt rohkesti, ei ole viga. Tekib sarnaseid „tööstusi“ aga tööpuuduse ajajärgul palju ja leiavad nad suuremate tellijate poolt lahket toetust (ning mikspärast ei peaks nad seda leidma, kui odavalt töötavad!), siis muutub see juba hädaohtlikuks soliid tööstusele ning tuleb selle vastu energiliselt välja astuda. Keelata sarnaseid tegutsemast ju ei saa, kuid las paikavad üksikuid raamatuid, see töö on neile just kui loodud! Suuremad tellijad aga, nagu meie trükikojad — eriti seltsi liikmed — hoitudugu sarnastest tööstustest eemale, kui magusalt neile küll hindade madalus vastu ei naerataks: niipalju peaks ikkagi ühtehoidmise tunnet leiduma, eriti kus ka trükikojad ise sarnaste kolleegadega võitlema on sunnitud. Ma ei taha siin kedagi kahtlustama ega süüdistama tulla, vaid see asjaolu oleks nii ainult väikeseks meeletuletuseks, mida kunagi unustama ei peaks. Ka peaksid siin kirjas-tajad — kui soliid ärimehed — köitjatele solliidi-ärimeestele vastu tulema. Ning ka trükikojad peaksid mõjuda katsuma, et nad trükitoõ ühes köitmistöõga eneste kätte saaksid ja et tõesti nende poolt trükitud raamatud ka köidetaks ja mitte nii kuidagi brosheeritaks, nagu seni. Eriti käib see küll kooliraa-matute kohta, mis iseäranis laste käes lagu-nema kipuvad. Ka ilukirjandusele ei teeks viga, kui ta n. n. kingitusköites tehtaks. Võiks ju olla, nii kui praegu Saksamaal, isegi paberiköidet, ka see peab ikkagi kauem vastu, kui praegune broshüür. Ka olgu siin mee-le tule-tatud, et Saksamaal praegu mõned kirjas-tused ainult köidetult oma tooteid müügile lasevad, eriti B. C. Teubner, kes kõik oma väljaanded ühte moodi köita laseb; praegu 1/2-kaliko must suurte nurkadega, halli ühe-värvilise paberiga üle tõmmatud ning kullat-d tiitliga selja peal. Sarnased raamatud näevad ütlemata kenad. Ka hind ei peaks kohutama, tuleb ju hulgaviisi köitmine kau-gelt odavam, kui üksik töö.

Kuid köitjatele enestele soovitan kõige-pealt ühtehoidmist ja eriti seltsi ümber koon-dumist. Ainult ühenduses on jõud. Mida üks isik korda ei jaksa saata, saadab korda ker-gesti organiseeritud hulk!

Kahjuks peab tunnistama: köitjad on ikka loiid olnud ühtehoidmises, ja seda mitte ainult meil, vaid ka mujal. Igaüks nokitseb ja nohi-

seb nii tasakesi omaette; mis läheb mulle korda ametvend? Kuid kannatada sarnase omaette nohsemise all saavad kõik ühtviisi ja kõige rohkem see, kes kõige loium on olnud.

Ka peaksid kõik köitjad ühelmeel-le toe-tama ja kõigepealt sisuliselt meie ühist hää-lekandjat „Eesti Graafikat“, milleks seni köit-jate poolt väga vähe (ma ei julge ütelda: mitte midagi) ära tehtud.

Mis köitmistööstuse majanduslisse külge veel puutub, siis võiks nimetada väljamaalt tellitavate materjalide peal lasuvat kõrget tolli, mis 50, tihti isegi 100 ja enam protsenti materjaali hinnast välja teeb. Kuid sellest on juba arutatud niihästi seltsi koosolekutel kui ka mujal, ning ühes trükikodade oma-nikudega samme astunud.

Ühes majanduslise külje puudusid käsita-misega ei või aga puudutamata jätta köitetöös-tuse tehnilist külge, mis ka hädaliselt paran-dust nõuab. See tehniline külg on muidugi tuntavalt seotud majanduslise küljega, sest ei või juttu olla korralikust sisseseadest ja tublidest töölistest seal, kus töö- ja rahapu-dus valitseb.

Mis sisseseadetesse puutub, siis ei puudu meil praegugi Eestis rikkalikult varustatud köitekojad, mis ainult töö järele janunevad. Üldine seisukoht selles suhtes ei jäta suure-mat soovida. Ka ei teeks raskusi sissesea-deid täiendada, kui aga tööd ja raha oleks. Herrade agentide lahke kaasabiga on meil kuu-kahega nii palju häid tööriistu kohal, kui aga soovime.

Kaugelt raskem on aga tööliste küsimus: korralikke töölisi ei saa üleöö. Kui meie hea-dest töölistest räägime, siis tuleb siin kaht asja tähele panna töö oskust ja töö kärmust (produktiivsust). Mõlemas suhtes valitseb meil praegu töölistest suur puudus. Eriti aga tuleb tähelepanu pöörda just tööoskuse peale.

On ju köitmine ka sellepoolest nii ütelda kõrgem kunst, et temas väga palju rõhku tuleb panna maitserikkuse, kunstimaitse peale. Selles suhtes on temal palju ühist dekora-tiivkunstiga. Töölistelt nõuab see aga kõr-gemat vaimlist tasapinda. Kuidas on siis meil praegu lood sarnaste kõrgema vaimlise tasapinnaga tööliste poolest? Kahjuks väga kurvad! Kes veel olid, on kas majanduslis-tel ehk mõnel muul põhjusel meie auväärt ametile selja pöörnud, uusi pole aga vist 1914. aastast küll ühtki juure tulnud. Tagajärg on,

et spetsialisti kuldajat ehk lõiketegijat (spetsialisti muidugi sõna tõsisel mõttes!) päeva ajal tulega peab otsima.

Õpilasi, kelle haridusline ja kõlbline tasapind nii kaugemale küüniks, on raske saada, kui mitte pea võimatu. Ei taha keegi sarnane noorherra „käsitööd“ õppima hakata; kaugelt peenem on ju mõni kaupmees ehk kirjutaja (ka kontori jooksupoiss) olla.

Siin on muidugi tegemist teatava aastakümnete jooksul sisse juurdunud eelarvamisega, mis aga loodetavasti pea kaduma hakkab: on ju praegu juba niipalju sarnaseid peeneid ametmehi, kes kohta ei leia, ja tuleb neid ka igapäev juure. Ning varsti kaovad ka sarnased eelarvamised, kui aga köitmis-tööstuse majandusline külg paraneb. Ei saa siin siiski teatavat hooletust nimetamata jätta köitjate eneste poolt. Kuigi kaevata võiks, et õpilaste pidamine end ära ei tasu ja rohkem tüli tekitab kui vaja, siis tuleks ikkagi meele tuletada, et õpilaste pidamine otsekohe ja sealsamas ennast ära tasuda ei võigi, küll aga tulevikus, ja et keegi ikkagi ainult olevikule ei ela, vaid ka tulevikule. Ning tagajärjed ongi valusalt juba tunda: pooleldi väljaõppinud mehele, kui aga sarnastki leida, tuleb hiiglapalka maksta.

Siin tuleks tõsiselt tööle asuda ja ei tee siin jällegi üksainus palju ära, vaid kogu köitjad ja seda jällegi seltsi kaudu.

Kõigepealt võiks loenguid ja kursusi pidada praegustele töölistele, niihästi üldhariduslisi kui ka spetsiaalseid. Tuleb kõigest jõust püüda kõrgema vaimlise tasapinnaga õpilasi ligi tõmmata, neile võimaluse järele kõrgemat palka makstes.

Esiialgu tuleks sisse tuua väljamaalt, eriti Saksamaalt, kust tulejaid rohkesti leiduks, spetsialiste-instruktoore ja organisaatore, sest on meil lugu eriti paha ka just organisaatorite puudusel. Ka seda tööliste sissetoomist võib teimetada ainult mõne organisatsiooni, eriti seltsi kaudu, et mitte kõlbmatut elementi saada. Kuna meil tehniline kirjandus on võõrakeelne, ning eestikeelset kirjandust raske soetada tarvitajate vähesuse pärast, siis tuleb rõhku panna õpilaste võõrakeele, eriti saksakeele, oskamise peale, et nad ka pärast endid tarvilikult edasi harida saaksid.

Üks põlevamatest küsimustest oleks tööliste attestatsiooni küsimus. Praegu on lugu nii et õpilane õpib kusagil töökojas paar kuud, ning lahkuib siis sealt, teise töökotta astub

ta juba väljaõppinud töölisena. Ning paha ei ole ainult see, et see üks tööline oskamatu on, vaid tema eeskuju mõjub ka teistele, ning vähendab üldse õppimise hoolsust. Sest kui teine tööline nii kergesti edasi saab, miks peab siis tema rohkem vaeva nägema? Siin peaks küll selts enese peale võtma esialgu vähemalt attesteerimise korraldamise. Võiks moodustada selleks teatava katsekommisjoni. Selle poolt väljaantud tunnistused oleksid muidugi maksivad ainult tingimisi, s.t. seltsi liigete juures. Aga kui seltsi ümber ikka rohkem liikmeid kogub, on ka sarnasel attesteerimisel suur mõju. Peaks välja töötatama teatava kava, mida õpilane peab teatava aja jooksul läbi võtma, ning kui ta peale õpeaja lõppu soovib samasse töökotta edasi jääda ehk mõnda teise seltsiliikme töökotta tööle minna, peab ta nimetatud komisjoni ette katsele ilmuma. Katset rahuloldavalt läbi tehjes, saab ta siis vastava tunnistuse.

Ka tuleks kindlaks määrata tunnistuste kava, mis väljaõppinud töölisele antakse, kui ta töökojast lahkuib. Kas lihtsalt kirjutada, et see ja see on selles töökojas sarnase ameti peal sellest ajast selle ajani töötanud või ka: ennast nii ja nii ülal pidanud. Muidugi oleks viimane attesteerimisviis väga tähtis. Kuid siis peab ka töölist õiglaselt hindama ja mitte nii et anname aga hea tunnistuse välja, et aga töölisest kergemalt lahti saada. Mis läheb see minule korda, mis teine töökoda temaga peale hakkab. Ka sarnane asjaolu tekitab korruptiooni ning kannatavad selle all töösturid. Siin tuleks kindel attesteerimise terminoloogia välja töötada.

Mis puutub töö produktiivsusse ja selle tõstmisse, siis peab ühelt poolt töölise kohustunnet ja armastust ning lugupidamist töö vastu püüdma kasvatada. Esimesel joonel peab seda muidugi kool ja kodu tegema. Eriti loodetakse ses suhtes palju n. n. töökoolilt, mis ka meil sisseseadmisel*) on. Kuid ka töösturid ise peaksid kaasa mõjuma siin eelpoolnimetatud üldharidusliste loengute ja kursuste abil. Muidugi on see raske usaldamatuse ja arusaamise puudumise tõttu tööliste ja ettevõtjate vahel, mida veelgi süvendada püüavad igasugused kommunistid ja teised. Mida kaugemale aga jäävad meist revolutsiooni ajad, seda enam on ka siin paranemist loota. Kuid ikkagi peab tööstur mõ-

*) Praegu töötab. Toim.

juda oskama ka otsekoheste virgutusbüroodega. Üks sarnane oleks tükitöö. Ta on ju omakohast hea, kuid tekitab siiski arusaamatusi ja pinevilolekut tööliste ja ettevõtjate vahel, kuna tööline ikka arvama jääb, et ta tööd on madalalt hinnatud. Ning teiseks on olemas töökaitse määrus, mis lausub, et kui tööline tükitööga oma päevapalga normi välja ei teeni, siis peab temale päevapalk ikkagi välja maksetama ehk muidu järgnevad pikad seletused ja vaielused.

Mitmes suhtes parem on n. n. preemiasüsteem.

Töötatakse välja töö-alamäärad, mis tööline tunnis ehk päevas tegema peab, et teda teatava päevapalga normi alla arvata võib. Need määrad peavad muidugi keskmised olema, mida iga keskmine tööline suurema vaevata ära teha võib. Edasi aga määratakse kindlaks: teeb ta nii ja nii palju rohkem, saab ta nii mitu protsenti päevapalgalis, teeb ta veel rohkem, siis tõuseb ka lisaprotsent. Ei tee ta alammäära täis, noh siis saadame ta minema. Ning kes vähegi tööline, saab kindla päevapalga ja lisa pealegi. Ja meeleolu on hea.

Ka peaksid köitmistöökodade omanikud ise suuremat rõhku enesetäiendamise peale panema, eriti mis kalkulatsiooni ja raamatupidamisse puutub. Sest töökoja omanik on ise ikka kõigepealt ärimees ning kui sarnane peab ta oskama äri korras hoida ja ärikäiku kontrollida. Selle põhjaks on aga raamatupidamine ja kalkulatsioon. Raamatutest leiab ta alati selge pildi ärikäigu kohta, kuna õige kalkulatsioon lubab teda õiget hinda töö eest nõuda, ning kui töö liig kalliks läheb, näitab talle koha kätte, kust viga otsida ja parandada tuleb. Teeb tööstur kalkulatsiooni madala, kannatab ta otsekohest kahju—töötab puudujääkidega. Teeb ta aga kalkulatsiooni kõrge, on kahju kaudne—kaotab töötellimised. Kuid õige kalkulatsiooni leidmine pole sugugi lihtne asi.

Lõpuks, et siin juttu oli kalkulatsioonist, tahan veel võrdlusi tuua praeguste köitmis-hindade ja 1915. a. olnud hindade ning praeguste ja tolleaegsete tööliste palkade vahel,

et tagasi tõrjuda väiteid, nagu oleksid praegused töö hinnad asjata kõrgele kruvitud.

Võtame näituseks:

10 pgn. broshüüri lõigatud äärtega, traadiga õmmeldud enne sõda 16½ kop., nüüd M. 3.22, s. o. 195 korda kallim.
Vihu riis enne sõda 1 rubla, nüüd M. 78.—, s. o. 78 korda kallim.
Kaustiku tegemine enne sõda 8 kop., nüüd M. 15.—, s. o. 188 korda kallim.
Kartoneer enne sõda 10 kop., nüüd M. 25.—, s. o. 250 korda kallim.
1/2-kalikoo enne sõda 35 kop., nüüd M. 100.—, s. o. 275 korda kallim.
Kontormt. 1/2 riis 100 pgn. enne sõda 65 kop., nüüd M. 135.—, s. o. 200 korda kallim.

j. n. e.

Palka saivad:

Spetsialist: päevas 2 rubla, nüüd päevas M. 400—600, tunnis 20 kop., nüüd tunnis M. 50—75., s. o. 250 kuni 375 korda kallim.
Lihttööline: päevas 1 rubla, nüüd päevas M. 240.—, tunnis 10 kop., nüüd tunnis M. 30.—, s. o. 300 korda kallim.
Õpipoiss: 1 rubla nädalas, nüüd päevas M. 50.—, 1/3 kop. tunnis, nüüd tunnis M. 6.25, s. o. 375 korda kallim.
Naistööline: päevas 70 kop., nüüd päevas M. 160—180, tunnis 7 kop., nüüd tunnis M. 20—22.50, s. o. 290 kuni 320 korda kallim.

Kuid ka ärikulud pole vähem tõusnud: tuletage vähemalt meele üürisid, ning iseäranis üllatava pildi saate, kui võrdlete tolleaegseid maksusid praegustega.

Kui aga vahest keegi peaks ütlema: Ennesõjaaegsed hinnad olid tariifi järele. Kes maksis aga siis tariifi põhjal?

Siis võiksin siin vastata, ka praeguse aja hinnad on tariifi järele ja kitsimus on, kas praegugi selle järele hinda saab.

Üldiselt tuleb soovitada köitjatele ühtehoidmist ja liitumist.

Rasketest aegadest ülesaamiseks võiks isegi kõne alla tulla teatav trüki- ja köitekodade sündikaat.

Kuid ikka ja alati pidage meeles: „Ärge uinuge! Uinumine võib teile surmaks saada!“

*Kõik trüki- ja köitetöösturid Eestis, koonduge oma ühingutesse!
Selles seisab meie tulevik ja edu.*

MISSUGUNE PEAB KOOLIRAAMATU TRÜKK JA PABER OLEMA?*)

PROF. A. RAMMUL.

Meie koolide organiseerimisel peaks ka hoolitsetavat ennast rohkem silmas pidama, ja nimelt tema tervist ja vastupidavusvõimet kõigile neile laiendatud nõuetele ja ka koolieluga suuremal või vähemal määral üheskävatele laste alles valmivale organismile mitteesotsdatele elutingimustele, millistest toome näit. kauaaegset istumist tihti ülitäidetud klassides, pingil, mis mitte alati kehapärane ja muud.

Elund, millelt kõige rohkem tööd nõutakse, on silm. On silma töö juures tingimused ebasoodsad — valgus kehv, puhkeajad liig vähesed, loetav trükk väike, lähedalt vaatamine . . . , lähuvad silmad rikki, ja seda rutemini ja suuremal määral omavad nad lühikese nägemise — *myopia*, mida suurem sünnipärane silmade nõrkus või kalduvus selleks. Ja just noores eas algab juba tihti silma rikkumine.

Rohkearvulised statistilised uurimised on näidanud, et mida rohkem silmadelt tööd nõutakse, seda suurem on koolilaste hulgas lühinägeliste arv; algkoolides on nende arv vähem, kõrgemates rahvakoolides ja keskkoolides on ta suurem ja ülikoolides kõige suurem.

Lugemises vilunud täiskasvanud inimene laseb oma pilgu hooviisi (tõugetena, ruckweise) üle loetavate ridade libiseda ja tema näeb korraga 20 kuni 30 trükimärki, tuttavat ainet tähelepanuga lugedes. Kõige teravam nägemise silmapiiri mahub küll ainult 12—16 tähte, aga need 8 kuni 14 tähte, mida silm vähema selgusega näeb, n.öelda pooleldi aimab, tungivad lugeja teadvuseni sama selgelt selle tõttu, et nendest moodustatud sõnapildid, mis mälus tagavaras, reprodutseeruvad — arusaamisele appi tulevad.

Lapsel puudub säärase lugemisvõime tähtsam eeldus, nimelt tähtede mälupeildid. Laps võib ainult sääraseid tähti ära tunda, milledest selge pilt tema silma seesmisel tagaseinal oleva võrkkile peale langeb. Seda tähtsat asjaolu tähele pannes ja Wundt'i ja Fick'i uurimistele tugedes määras Graupner

arvutamise teel lugemist õppijatele nõutavad trükitähtede mõõdud. Lähedalt vaatamisel on kõige teravam nägemise sõõr 20—22 mm lai ja selles piirkonnas peavad asuma need tähed või pildid, mida silm korraga peab nägema. On aga selles kõige teravam nägemise seletamise piirkonnas või tema ligiläheduses veel ka teisi tähti, siis tuleb lugemises harjumatul lapsel suure jõupingutusega oma tähelepanu ja pilku sellesse tähtedekogusse juhtida. Et vähem tähti tema selge nägemise piirkonda jääks, lähendab laps loomusunnil oma silmad raamatule, ettepoole kummardudes.

Aabitsates peab sellepärast trükk nii suur olema, et nägemissõõris korraga ainult loetav täht asuks. Niisuguse trüki juures istub laps sirgelt, seljatoele tugedes ja ei tarvitse raamatule lähemale kummarduda, sest et see loetavat selgemaks ei teeks, vaid tihti ümberpöördu.

Graupner'ilt üksikuile vanuse astmeile üles seatud trükinormidele vastavalt on Saksi kooliõpetajate-ühingult väljaantud koolilugemik „Muttersprache“ (Emakeel) trükitud, ja temaga häid tagajärgi tegelikult koolielus saavutatud.

Lapse lugemisoskuse kasvamisega võib järk-järgult ka trüki suurus täiskasvanud lugeja normile läheneda, mille järele H. Cohn'i ettepanekul tähtede algusjoonte pikkus 2,0—1,5 mm, ridade vahe 3,0—2,5 mm ja tähtede arv 10 sm pikkuses reas 40 kuni 60 on. Lugemisele kõige soodsamad on keskmised arvud: algusjoone pikkus 1,8 mm, ridade vahe 2,7 mm ja tähtede arv 10 sm pikkuses reas 50. Graupner'i trükinormid on järgmised:

Algjoonte pikkus Ridade vahe
millimeetrites.

	9,0	18,0—15,0
	7,5	15,0—12,5
I köide. Aabitsaharjutused.	6,0	12,5—10,0
	5,0	10,0—8,0
	4,3	8,0—6,5
	3,0	6,5—5,0
Seatud jutud	2,7	5,0—4,5
II köide	2,4	4,5—4,0
	2,1	4,0—3,5
III „	1,8	3,5—3,0
IV „	1,8	3,0—(2,7)
V „	1,8	2,7

*) K/Ü „Loodus“. Raam. tutv. 5—1924. „Kooliraamatud tervishoidlises suhtes“.

Teistest nõuetest nimetame järgmist:

Paber peab päris valge, sile, läiketa ja küllalt paks olema, või vähe puollust sisaldama, nii et trükk teisest küljest ei oleks läbi näha, mis lugemist väga takistab ja silma väsitab. Trükk peab hästi musta värviga ja selge olema. Trüki tihedus, see on 1 ruutsentimeetri suurusel lehepinnal olev tähtede arv, ei tohi üle 15 olla. Trükitihedust määratakse lihtsalt 1 ruutdetsimeetri pinnal olevate tähtede arvu 100 peale ja-gades.

Kaldkirja — kursiivi ei tohi olla, sest et selle lugemine silmadele raske on, kaldkirja asemel võib vastavaid sõnu suuremate või rasvasemate tähtedega trükkida.

Alla 1,5 mm — väikest „n“i mõõdetakse harilikult — ei tohi trükk ka vanemate kooli-õpilaste raamatuis olla; laiem ridade vahe, vähemalt 2,5 mm, suurendab trüki selgust; algusjoonte laius peab vähemalt 0,25 mm või parem 0,3 mm, kahe algusjoone vahe kuni 2 korda suurem ja 2 tähe vahe veel vähe suurem, 2 sõna vahe vähemalt 2 mm olema.

Lugemismasina tähed peavad Graupneri järele olema:

Algusjoone pikkus . . .	66	millimeetrit
„ paksus . . .	12	„
„ vahe . . .	18	„
Peenikese joone paksus ja kõige kitsamad vahed	6	„

Järjekorra nr.	Kirjastus	Raamatute arv	Paberi omadused						Trüki omadused					
			V ä r v				Läbipais- te trükk		V ä r v		Kursiiv- kas on		Pikkuse- ga alla	
			Valge (++)	Kollakas- valge (+)	Hallikas (-)	Hall (=)	Ja	Ei	Päris must (++)	Keskmine (+)	Ja	Ei	1,8	1,5
													mm	
1	G. Pihlakas	29	8	14	7	—	4	25	22	7	7	22	14	7
2	K./Ü. „Rahvaülikool“	32	5	24	3	—	5	27	17	15	2	30	2	4
3	K./Ü. „Loodus“	45	22	22	1	—	9	35	34	11	1	44	12	5
4	K./Ü. „Kool“	40	5	32 ¹⁾	3	—	19	21	15	25	—	40	10	1
5	A./S. „Varrak“	27	10	8 ²⁾	9	—	5	22	15	12	2	25	1	3
6	O/Ü. „Noor Eesti“	17	4	11	2	—	4	13	9	8	2	15	5	—
7	Tallinna Eesti K/Ü.	21	12	8	1	—	15	6	8	13	3	18	7	2
8	Eesti K./Ü. „Postimees“	6	—	5	1	—	5	1	—	6	—	6	2	—
9	„Valgus“	4	—	3	1	—	1	3	—	4	—	4	1	—
10	G. Roht	3	—	—	3	—	—	3	—	3	—	3	1	—
11	V. Tamman	4	1	3	—	—	3	1	—	4	2	2	—	—
12	F. Wassermann	3	—	3	—	—	3	—	—	3	—	3	3	—
13	H. Laakmann	12	2	9	1	—	9	3	—	12	1	11	4	2
14	„Siir“	4	—	4	—	—	4	—	—	4	—	4	—	2
15	„Odamees“	5	—	3	2	—	5	—	1	4	1	4	—	—
16	E. Kikas	1	—	1	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—
17	Veski-Grünthal	1	—	1	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—
18	Viljandi õpetajateühing	1	—	1	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—
19	Eesti Kirjanduse Selts	2	—	1	1	—	1	1	—	2	1	1	—	—
20	„Istandik“	4	—	4	—	—	—	4	—	4	—	4	2	—
21	J. Ploompuu	2	—	1	1	—	2	—	—	2	1	1	1	—
22	A. Tõllassepp	1	—	—	1	—	1	—	—	1	—	1	—	—
23	J. Koppel	1	—	1	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—
24	H. Hempel	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	1
25	A. Jürvetson	1	—	—	1	—	1	—	—	1	—	1	—	—
		267	70	159	38	—	100	167	121	146	23	244	65	27
		—	26,2	59,6	14,2	—	37,4	62,6	45,2	54,7	8,6	91,4	—	—

1) Mitte tühtlane. Kas valgel ja hallikat, kas valge (+) juure arvatud.
2) Paber mitmesugune, kollakasvalge ja hallikas.

Käsiraamatuis olevail kaartidel ei tohi korruga poliitilised ja teised, näit. füüsikalised olud ära tähendatud olla, mis kaardi liig kirjuks ja nimede ülesotsimise raskeks teeb ning silmalt liig palju vaeva nõuab. Kõik üksikasjalised tähendused peaksid kaardilt ära jäetama; riiklised ja teised maa-ala üksused tulevad ainult heledavärviliste piirjoontega tähistada, mägestikud helepruuni, veed helesinise värviga, nimed päris mustalt selgesti trükkida. Seinakaartidel ei tohi rohkem nimesid leiduda kui õpetamiseks tingimata tarvilik; nimed peavad, lühendusi tarvitusele võttes, võimalikult suured olema, tähtsamad peavad tervele klassile nähtavad olema: näit. 9 meetri pikkuse klassi tarvis peaksid sõõrid, mis kohti tähendavad, kaks sentim. läbimõõdus olema.

Meilt uuritud 267 raamatust oli 262 viimastel 5 aastal välja antud ja 5 raamatut

— Laakmann 4, Hempel 1, 1913—1915. aastal, mida lahkelt hra Jaan Raudseppa raamatukauplusest Tartus uurimiseks sain, mille eest tänu avaldan. Nagu tabelist näha, oli keskmise väärtusega kollakasvalgel paberil üle poole kooliraamatuist trükitud, nimelt 159 (59,60/0), valgel heal paberil 70 (26,20/0) ja hallikal 38 (14,20/0). Peab tähendama, et mitmes raamatus mitte-ühesugune paber leidis. 100 raamatus (37,40/0) laskis paber trüki teiselt poolt läbi paista, 167 (62,60/0) mitte. Trüki värv oli tubli must 121 (45,20/0), keskmine 146 (54,70/0) raamatus. Kursiiv-ehk kaldkirja leidis osalt 23 (8,60/0) raamatus, 244 (91,40/0) mitte. Trükki, mille pikkus alla 1,8 mm, leidis 65 ja trükki, mille n pikkus alla 1,5 mm, leidis 27 raamatus, mitte küll väga paljudes kohtades, enamalt joonistuste seletustes.

ERALDUSABINÕUDEST.

J. VEIKESAUN.

Teatavasti leidub vähe trükitöid, milles pole tarvidust eraldada üldisest tekstist mõnda sõna või lauset. Eraldamiseks on, nagu teada, mitmed võimalused: suurema pildiga kiri, rammuskiri, kursiiv ja sõrendus. Vaatame nüüd, kus on igaüks neist eraldusviisidest sünnis tarvitada.

Juba raamatutrüki algpäevilt on tarvitusel olnud eraldamine rammuskirjaga. Sarnaseid kirju praeguse aja mõistekohaselt siis küll polnud. Fraktuurtöodes tarvitati eralduskirjaks selle tõttu Schwabacheri kirja, mille pilt rammusam. Joonistuse lahkumineku peale ei pandud nähtavasti rõhku. Teadmata, kas see selle tõttu sündis, et kohasemat eralduskirja polnud, või ehk sellepärast, et tollaegne fraktuur õige lähedaid sugulismärke schwabacheriga avaldas. Oli nüüd põhjus missugune, igatahes tarvitati fraktuurkirjas schwabacheri eralduskirjaks kuni hiljema ajani. Antiikvakirjal ei olnud alguses sündsast eraldusabinõu, kuni Manutius kursiiv kirja leidis ja tarvitusele võttis. Mis puutub mõlemate viiside otstarbekohasusse, siis peab ütleva, et fraktuurkirjas schwabacheri tarvitamine ebakohane on praegusel ajal, kus rammuskirjad on olemas. Kuid ka viimased pole igal puhul tarvitavad. Neil puudub

omadus, mis schwabacheril olemas: nimelt rammusama pildi kõrval ka selle ülekaal teksti kirjast suuruse ja avaruse poolest. Selletõttu ei tundu rammus kiri kohasena tarvitada harilikus raamatulaos, tema ülesanne piirdub õpperaamatutega ja reklaamtöödega, kus peasjaks pole rahulik ilme, vaid silmatorkavus ja pealetükkivus. Kohasem abinõu eraldamiseks, sealjuures ilma ettetükkivuse ilmema, on sõrendamine. Ühele tõsisele, asjalikule kirjatööle jätkub sõrendamisest eraldusabinõuna küllalt, ei tule sarnases töös mitme rea pikkuseid sõrendusi palju ette, sest sõrendatud tekst, mis liig pikk, kaotab loetavusest palju. Antiikvakirjas võib tarvitada, peale kursiivi kah sõrendust ja peale selle veel suurtähtede ladu. Viimane pole raamatulaos sugugi kohane pildi liig suuruse tõttu, mis annab ühtlasele, rahulikule tekstile liia kirevuse. Peale selle ulatavad suurtähtede otsad liialt eelmise rea ligi, mis kah omalt poolt kaasa aitab rahutuks ilmeks. Seda viga saab parandada, kui tarvitatakse n. nim. „kapiteltähti“ s. o. tähti, millel suurtähtede joonistus, kuid suuruse poolest väiketähtede sarnased. Inglise ja Prantsuse raamatutes on kapiteltähed väga laialt tarvitusel ja kursiivi kõrval teiseks eraldusabinõuks, sest

Laduja.

Li oma laduja suurt jõudu lihas, luus,
Vaid föökas vaim on tema omadus...
Ehk ta ei vea küll saška, nagu hārg,
Tal siiski sagedasti pea on mārg,
Kui saatus käsikirjaga on õnnistand,
Kui autor mõtted pafurpidi a'and.
Ei heiduta see meest ta tujust heast,
Ta leiab varsfi erksad mõtted peast:
Seab koštadele segiaetud read
Ja parandab veel mõnedki seal vead.
Siis võtab nobest fāšfi siit ja sealt,
Ning kogub käsikusse rida-realt;
Seejuures hoolega peab silmas laduseadust
Ning õigekirjutust ja mõnda muudki teadust.
Nii harva juštub tal, et viga sisse poeb –
Sest hoolega ta read kõik läbi loeb –
Ja seda nõnda meisterlikult a'ab,
Et kõrvaltvaataja suu lašfi unustab...
Kui äpardaks ta föö, vōi poleks hea,
Ei langeks siiski norgu tema pea:
Ta otsiks üles targad raamatud,
(Mis pole kellelegi käftesaamatud)
Ning õpiks kuni eesmärk käes,
Mis rinnus hōōgus tal kui āās:
**Et iga vormiga, mis laua peale seab,
Ta oma vāärtusele kriipsu alla veab...**

Noor laduja.

V. a. _____

Noorte ühing „Tungal“, juhtides tähelepanu oma kontserdi peale „Estonia“ kontsertsaalis, 2. skp. kell 8 õhtul, julgub loota Teie lahkete osavõtmist. Pääsetähted 50–200 margani eelmüügil igapäev kella 12–1 „Estonia“ teatri kassas. Ühingu juhatuse.

Laupäeval 2. detsembril s. a.

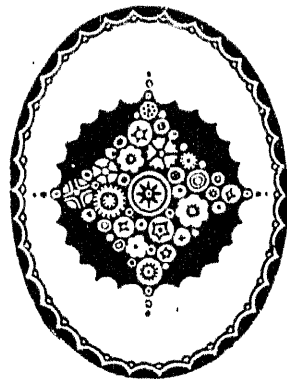
KONTSERT

„Estonia“ kontsertsaalis

KAVA:

I.

1. E. Hagfors, *Imatrale*
S. Palmgren, *Meremehe igatsus*
Segakoor
2. A. Kapp, *Mälestus*
E. Aav, *Aga kihutas sõnul haavama*
Ida loo
3. Toivo Kuula, *Suudlus*
Karl Soans
4. J. Sibelius, *Venesõit*
M. Saar, *Põhjavaim*
Th. Veffik, *Oma saar*
Segakoor

II.

5. O. Merikanto, *Väinö hümni*
Edv. Grieg, *Uus isamaa*
Meeskoor, bariton soolo, klaver, orel
6. Toivo Kuula, *Sügise meeleolu*
O. Merikanto, *Metsafelid*
Valentine Veem
7. G. Puccini, *Aaria ooperist „Tosca“*
O. Merikanto, *Sinule*
Evald Laanenbek
8. M. Saar, *Hällilaul*
J. Hannikainen, *Koidul on kõnesid palju*
Toivo Kuula, *Meil on hanged ja jää*
Segakoor

sõrendust seal ei tarvitata. Muidugi on ka sõrendus antiikvalaos kohane tarvitada, kuid tal on seal sama puudus pikkade sõrendatud lausete juures, mis fraktuuriski, nimelt raske loetavus. Ideaalseks adinõuks eraldamiseks on antiikvakirjast raamatus kursiiv. Tal puuduvad kõik sõrendatud lao halvad küljed, ta on hästi loetav ka sel puhul, kui rohkelt kursiivsõnu üksteisele järgnevad, ja ta ladumine ei võta seda aega mis sõrendamine. Seega oleks üles loetud abinõud, mis sündsad tarvitada eraldamiseks harilikus raamatulaos. Neist oleks otstarbekohasem tarvitada antiikvalaos kõige pealt kursiiv, siis kapiteltähti, sõrendust ja viimasena rammuskirja. Fraktuurkirjas on ainukeseks eraldusabinõuks peale rammuskirja, sõrendus, sest olemasolevad fraaktuur-kursiivid ei vasta otstarbele selletõttu, et nad olemasolevatest fraktuurkirjadest joonistuses liialt lahku lähevad, selletõttu iseseisvate kirjadena esinevad ja lõpuks liig kirjud on. Erandina võiks nimetada Rundgotisch kursiivi, mis sarnaneb täiesti harilikule püst Rundgotisch kirjale. Kuid oma iseloomu poolest polegi Rundgotisch fraktuurkiri vaid bastard.

Aktsidentstöödes eraldamiseks sündsate viiside hulgast langeb välja kõigepealt sõrendus. Sel abinõul on teatavasti mõju ainult suurema, laialdasema tekstimassi hulgas, nagu seda on raamatu lehekülg. Tekstis, mis seisab koos mõnest reast, mille hulka kuuluvad pealegi mõned lõpuread, ja mis harvendatud nelja- või kuuepuntiliste reakiiudega, kaotab sõrendatud ladu täiesti oma mõju. Kursiivkiri on selle poolest küll parem, tema väljapaistvus ei kaota midagi teksti sõreduse läbi ja ta kõlbab mõnel puhul ka tarvitada. Laiemaks tarvituseks on aga takistamas see, et aktsidentstöödes enamalt jaolt eraldamine ei piirdu vähema tekstiga, vaid tuleb harilikult laduda ka eraldi ridu suuremast kirjast. Kui nüüd välja minna seisukohast, et harilik tekst on laotud kirjast, mis oleks käesolevale tööle nii õelda põhikirjaks, siis oleks tarvitatud kursiiv eralduskirjaks ja kõik suuremad read tuleks selletõttu kah kursiivist laduda. Tegelikult ei leidu

igas trükikojas kursiivi kõigis suurustes ja polegi iga kirja jaoks kursiivi olemas. Kus aga olemas kohased kursiivkirjad, seal võiks neid küll tarvitada aktsidentstöödes. Kuulutusalos kursiivi tarvitada on soovitav, et anda tööle rahulikumat ilmet.

Kapitelltähtede tarvitamise võimalus aktsidentstöödes langeb ära selletõttu, et sarnased tähed suuremas osas kirjades puuduvad. Jääksid üle tarvitamiseks: rammuskiri, suurtähed ja üldse suuremad kirjamõõdud. Rammuskirja tarvitamine täiel määral on võimalik ainult reklaam-aktsidentstööde juures. Paremate, maitserikkamate tööde juures pole rammuskiri kohane. Seal tuleb tarvitada hariliku tekstikirja suuremaid mõõtusi, ükskõik, kas erireana ehk ühes reas vähema kirjaga. See on ainuke rahuloldav, head mõju avaldav, eraldusabinõu aktsidentstöödes, kuigi suurema kirja tarvitamine vähemaga ühes reas teinekord tehniliselt veidi tülikas. Võib ju ka suurtähti eralduseks tarvitada väga mitmel juhtumisel ja kui read on harvad, siis ei näi üksikud suurtähtedest laotud sõnad vähema teksti sees sugugi näotud. Ühtlust rikub ainult suurtähtede lahku minev joonistus. Mõnel juhtumisel on kohane eraldatavaid sõnu samast kirjast võtta, millest tekst, kuid tehes neist sõnadest eriread. See viis oleks kohane sel puhul, kui täitsa sündmata on eraldatavaid sõnu natukenegi suuremast kirjast laduda, nagu mõnel aadressil, mälestuslehel ehk kui midagi laotakse õige suurelt dekoratiivselt mõjuvast kirjast ja püütakse seda mõju võimalikult alal hoida. Sarnasel viisil eraldusi võib nimetatud töös ainult üks ehk kõige rohkem kaks ette tulla, vastasel puhul kaotavad nad oma mõju täiesti. Viimastel aastatel on moodi läinud eraldada antiikvast laotud töödes fraktuuriga ehk Gooti kirjaga. Sarnane eraldusviis nõuab väga suurt ettevaatust ja arusaamist, kui ei taheta tööd ära rikkuda. Soovitada võiks sarnast eraldusviisi ainult seal trükikojas, kus leiduvad ühe ja sama kunstniku joonistatud antiikva ja fraktuurkirjad ja kui mõlemal üksteisega natuke sugulust tundub.

Kirjaladuja amet pole käsitöö, mis ainult osavaid sõrmi vajab; see elukutse seab suuremad ülesanded mõistusele ja maitsele.

LADUMISE TEHNIKA.

P. T.

(III järg. V. „E. Gr.“ nr. 9 ja 10 1923. a.)

Juuresolevast näitusest näeme, et teine, neljas ja kuues rida õige vähe tarvilisest pikusest puudu jäävad, ühtlasi on aga see ruum selleks liig väike, et sinna järgmist sõna või silpi korralikult mahutada. Nii ei jää muud üle, kui vabaksjäänud ruumi suluritega täita, neid reeglipäraselt sõnade vahele ära jaotades ehk, nagu laduja ütleb: „rida sulgeda“.

Saan tundis sellepärast ka kahetsust, aga ta arvas, ehk taast ei olegi poisji fodus, on, võid olla, metsas farjas — veel oli natuke aega farja fojuajamiseni. Niivõisi ka oli. Perenaine istus toa läve peal ja tegi võid, poisid magasid rohu peal maas, sest neil lõppes iversti hommiku-

Sulgemata ridade niimesugune piltus.

Saan tundis sellepärast ka kahetsust, aga ta arvas, ehk taast ei olegi poisji fodus, on, võid olla, metsas farjas — veel oli natuke aega farja fojuajamiseni. Niivõisi ka oli. Perenaine istus toa läve peal ja tegi võid, poisid magasid rohu peal maas, sest neil lõppes iversti hommiku-

Vähendatud ja juurendatud sõnavahed.

Saan tundis sellepärast ka kahetsust, aga ta arvas, ehk taast ei olegi poisji fodus, on, võid olla, metsas farjas — veel oli natuke aega farja fojuajamiseni. Niivõisi ka oli. Perenaine istus toa läve peal ja tegi võid, poisid magasid rohu peal maas, sest neil lõppes iversti hommiku-

Lõpetatud reas.

Et sõnavahed sulgumise juures ühtlust ei kaotaks, tuleb järgmisi reeglid silmas pidada:

- 1) on reas mõni sidemärgiga seotud sõna, tuleb mõlemale poole sidemärki 1-punktiline sulur panna, muidugi, kui tähed tihedalt sidemärgi vastu seisavad;
- 2) peale märkide ;;!? kui need lause keskel on, tuleb panna 1-punktiline sulur;
- 3) samuti tuleb komma järel 1-punktiline sulur panna, sest komma jagab lauset hingamismärgina ning tõstab suurem vahe seal rea loetavust;

4) kõik teised sõnavahed.*)

5) Kui veel ruumi üle jäi, tuleb lause sees olevate suurte tähtede ette õhukene sulur panna; antiikva ladus tähtede A J T V W Y ette kõige viimaks.

On 1-punktilised sulurid rea täissulgumiseks õhukesed, tuleb võtta nende asemel 1½-punktilised, kusjuures samasest järjekorrast kinni vaja pidada. Ei saa rida veelgi täis, siis tuleb:

6) punkti, õhkamise- ja küsimisemärgi järele, kui viimased lause lõpul on, veel õhukene sulur juure lisada.

Näib aga ette ära, et 1- kui ka 1½-punktilised sulurid käesoleva rea täitmiseks õhukesed on, siis võetagu selleks 2-punktilised, käies eelpool öeldud reeglite järel. Paksemaid, kui 2-punktilisi sulurid, ei tohiks hea raamatu juures ridade sulgumiseks tarvitada.

Vilunud ladujale ei tee suurt raskust juba sulgumise algul ära näha, missuguses pakuses sulurid käesoleva rea juures tarvitusele võtta.

Korrapärase ja kiire rea sulgumise läbi viimiseks on kindlasti tarvilik sulurite lahtrid „sibulatest“ puhtad hoida. Iga korralik laduja püüdku selle poole, et tema sulurite lahtrites ainult need sulurid leiduksid, mis sinna määratud. Ka tuleb kindlasti ära hoida ühte lahtrisse mitmesuguses pakuses sulurite koondamist.

Nagu kujutusel näha, pannakse sulurid pärastisel juurepanemisel ikka normaalse sõnaeraldaja paremale poole — sinna on neid hõlpsam panna, ning ladu ärapanek on selle tõttu teataval määral ka kergendatud.

Kõveraks painutatud sulurite tarvitamisel on möödapääsemata, et sulutud rida veidi

*) Saksamaal maksvates ladureeglites juhitakse muu seas tähelepanu ka väljaulatavate sabadega tähtede peale, nagu: b ch d f g h j k l p q s t sz tz x y z fraktuuris ja b d f g h j k l p q t y antiikvas. Nii soovitatakse seal sõnavahede suurendamise (ka vähendamise) puhul niisuguste tähtedega algavate ja lõppevate sõnade vahesid esimeses järjekorras (peale märkide) suurendada (ka vähendada) ja siis alles kõik teised sõnavahed. See punkt on siin meeleldi välja jäetud, sest esiteks on sel liig vähe põhjendavat alust ning teiseks pidurdab selle punkti täpne täitmine tuntuvalt töötempot.

vedrutama kipub, ning sellepärast niisuguste tarvitamine soovitatav pole; kui aga siiski, tervemate sulurite puudumisel, neid tarvitama peab, siis juhtigu ladujat siin ikka ja alati põhimõte: iga rida võimalikult soliid-selt sulguda.

Õhemad sulurid saavad algajate ja hooltute ladujate sõrmede vahel kõige enam „valu“ tunda: topitakse pool vägivaldselt kõige õhemat sulurit juba täisolevasse ritta, isegi selle peale vaatamata, et paar eelkäijat selle katse juures kõverasse ehk katki on murdunud. Seda halba kommet tuleb hoolega kaotada. Kui näib reas veel ühe ehk pooleteise punkti jaoks ruumi olevat, siis võetagu viimane täht rea lõpust välja, pandagu õhukene sulur vabalt oma kohale, kohendatagu tähed õigeaks, mis sulgumisel hõlpsasti pisut serviti kipuvad vajuma (iseäranis kui käsiku põhi mustusega kaetud) ja pandagu väljavõetud täht oma kohale tagasi. Niiviisi talitades võib rahulise südamega järgmist rida alustada.

Kukub rida niimoodi välja, et mõni üksik täht viimasest sõnast või silbist hästi ära ei taha mahtuda, nagu meie kujutuse esimene, kolmas, neljas ja viies rida, siis tuleb sõnavahesid vähendada. Sõnavahede vähendamist ülejäänud tähtede ruumitegemise otstarbel võetakse siis ette, kui viimasest, s. o. rea lõpul olevast sõnast või silbist enam kui pool sinna ära on mahtunud. Laotakse ladu $\frac{1}{2}$ -kantlikkudega, siis võetakse vähendamiseks $\frac{1}{3}$ -kantlikku, laotakse aga kitsamate sõnavahedega, siis, loomulikult, õhemad sulurid.

Sõnavahede vähendamine sünnib vastupidiselt sõnavahede laiendamisele ja nimelt järgmiselt:

- 1) punkti, õhkamise- ja küsimisemärgi järel, kui niisugused lause lõpus seisavad ja kuhu ladumisel $1\frac{1}{2}$ -kordne sõnavaha pandi, vähendatakse seda umbes $\frac{1}{4}$ osa võrra;
- 2) lause sees olevate suurte tähtede ees;
- 3) kõikide teiste sõnade vahed, kus kirjämärgid puuduvad:

4) komma, õhkamise- ja küsimisemärgi järel, kui need lause sees on;

5) kooloni ja semikooloni järel.

Enam kui poolevõrra ei peaks normaalset sõnavaha vähendatama; ehk olgu siis ainult iseäralistel juhtumistel. Niihästi sõnavahede laiendamisel kui nende vähendamisel tuleb alati hoolega silmas pidada, et kõik üksteisele lähedalolevad read sõnavahede suhtes võimalikult sarnased oleksid. Mingil tingimisel ei tohi laduja sellega rahule jääda, kui vast lõpetatud kitsaste sõnavahedega rea järel järgmine rida liig laiu vahesid ähvardab jätta. Ühel või teisel teel peab siin abinõu leitama.

Sulgumise suhtes olgu veel öeldud, et sõnavahedele juurepanemine sünnib rea algusest hakates, kuna nende vähendamist rea lõpust alata tuleb. Kuid ikka ja jälle peab siin terve rea kokkukõla peale rõhku panema.

Kõige hoolsamal sulgumisreeglite täitmisel võib siiski ette tulla, et sõnavahede ühtlustamine tehniliselt küsitavaks saab. Sellepärast on tarvilik, et laduja täie mõttega oma töösse süvenenud oleks, ning tarvilikul ladureeglitest kõrvalekaldumisel laotavale reale mõttekohase väljanägemise anda võiks.

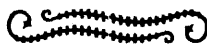
On ridasid, kus mõned sõnad mõtte poolt enam ühte kuuluvad, kui teised, ning ei ole üleliigne laduja tähelepanu selle peale juhtida. Võtame järgmise näituse:

.....haaras
Ühesilmaga kotkas kalju pealt hädasoleva seltsilise ja kadus temaga kiiresti kaljuseina taha.

Siin on masinlikult sulgumise reeglitest kinni hoitud ja sõnad rea algul liig harvaks aetud, see pole aga sõnade mõttega kokkukõlas. Nimelt on sõnad „ühesilmaga kotkas kalju pealt“ teataval määral ühe inimese nimi ja peaksid sellepärast need võimalikult üksteisele lähemal seisma näit.:

Ühesilmaga kotkas kalju pealt hädasoleva seltsilise ja

Kuigi niisuguste juhtumiste kohta ütelda võib, et need väga harva ette tulevad, ei pea ma seda näpunäidet siiski üleliigseks ja toon ta sellepärast siinkohal ära.

TEHNILISED MÄRKUSED

RAAMATU NIMILEHT (TIITEL).

1) Raamatu nimilehte peab püüdma ühest kirjatüübist laduda, võimalikult sellest samast, millest raamatu sisugi laotud on.

2) Üleliigsest mitmesuguste suuruskraadide tarvitamisest katsutagu ära hoida.

3) Raamatu nimi ja sisu määravad read olgu ühte gruppi koondatud.

4) Nimilehe suurus peab sisulehe suurusele täiesti vastama.

5) Ühe rea sõrendamise puhul sõrendatagu võimaluse järgi ka teisi, vähemalt sõrendatud rea naabruses olevaid, et saavutada ridadevahelist kokkukõla.

6) Nimilehte pole tarvis liig rohkelt iga-suguste ilustuste ja joonekestega koormata; need ei laseks vaatleja tähelepanu küllaldaselt tähtsamate ridade peale koonduda.

7) Trükikoja firma, kui ka kõik muu, mille otsekohest sidet raamatu sisuga pole, paigutatagu teisele küljele.

8) Kokkuvõtetult püütagu seda kätte saada, et raamatu nimileht hästi ülevaatlik oleks, kust esimese pilguga näha võiks, mis sisuline see on.

PUNKTIIRJOONTE ÕIETI PAIGUTAMISEST.

Tihti leiab mitmesugustel plankettidel, et punktiirjoon on kas liig kõrgel ehk liig madalal, võrreldes tähtede alumise servaga. See tuleb laduja hooletusest, kes ei pane tähele, kui kõrgel teatava kirja tähed seisavad jala peal. Teatavasti on enamal jaol kirjadel tähepilt nii paigutatud jalale, et kui korpuskirjast ladudes punktiirjoone alla kahepunktiline reglett panna, siis joon õigelt kohale tuleb. Petitkirjadest kõlbab ainult vähestel joone alla kahepunktiline reglett panna, et rahuldavat seisakut saada. Õieti peaks neile poolteist punkti joone alla panema, et aga sarnane materjaal puudub, tuleb ühepunktilisi reglette tarvitada, mille tõttu joon veidi alamale satub. Cicerost ja veel suurematest kirjadest ladudes peab laduja hooliga järele mõõtma, kui palju peab panema joone alla, et see tuleks õigele kohale. Kui see täpisealt võimatu, siis võib olla ennem poolpunkti alamal kui ülemaal.

KUI PALJU PANNA PEALKIRJA JA TEKSTI VAHELE?

See on küsimus, mis kerkib keelele kui tähele panna seda kokkuhoidlikkust ruumiga, mis meie raamatute juures mõnikord märgata. Tihti leiad pealkirja ja järgneva teksti vahel kahe- kuni kolmepunktilise reagiilu, kuna eelmise teksti ja pealkirja vahel nonpareille on. See on täiesti liig vähe ja kirjatöö omab selle tõttu väga rahutu ja raskelt loetavuse ilme. See ruum, mis jääb lõpuna teksti ja järgneva pealkirja vahele, on väga tarvilik silmale kui puhkeruum, ühtlasi märgiks see ruum paremini eelmises peatükis esitatud mõtete lõppu. Kohane vahe pealkirja ja järgneva teksti vahel oleks rea laius: korpuskirjast töös korpuslaius ja cicerokirjast — cicerolaius, harvendatud ladule ka reagiilu juure arvates. Pealkirja ja eelmise teksti vahel peaks olema vähemalt kahe rea laiune ruum. Kui mõnes töös peatükid joonega lõpetatakse, siis peaks vaheruum kolme rea laiune olema.

Väljavõttena võiks siia juure lisada, et juhtumisel, kui ühel leheküljel mitu iseseisva pealkirjaga väikest artiklikest on, siis pealkirja peale ja alla jäetava ruumi kogusumma kahele sisureale vastaks, mis omakord nii ärajaotatud oleks, et pealkirja peale umbes 1½-realine ruum jääks, selle alla aga ½-realine. Näit.: petit teksti juures, kus ka pealkirjad petit-kraadilised on, pealkirja peale 12 p., alla 4 p.; korpus — peale 14 p., alla 6 p. jne. Muidugi peab igal juhtumisel ka eelmise artikli lõpureaga arvestama — kas see tühi või täis on.

KOKKUMURDMISE HÖLBUSTAMISEKS

laulatuse-, kihla- jne. kaartide juures võib hea eduga mõnda vanemat teravat vaskjoont tarvitada, asetades seda ladu sisse soovitava kohale. Kaartide trükkimisel vajutab joon neisse sügava armi, mille kohalt neid pärast üsna hõlbus kokku murda. Et joon paberit ei määriks, peab selle kohale tiiglihaarajate (greiferite) külge õhuke kuid tihedalt riideriba kinnitama.

Kõige moodsam, ajakohasem ja praegusaja nõuetele vastavam ladumismasin on tingimata

Mergenthaleri Ameerika „LINOtype“

Ameerika „Linotype“

on ehitatud silkest ja vastupidavast materjalist.

Ameerika „Linotype“

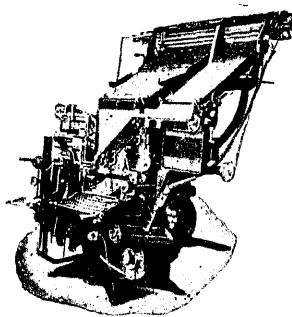
ei ehitata mille teisest samasest masinast ümber, vaid kõik jaod on uued.

Ameerika „Linotype“

paneab palju kiiremini ära kui teised ladumismasinad.

Ameerika „Linotype“

on ainuke masin, mis võimaldab laduda segaladu.

Ameerika „Linotype“

võimaldab laduda 6 punktilisest kirjast peale kuni 60 punktiini.

Ameerika „Linotype“

vabriku toodang on iga kuu umbes 200 masinat ja üle 4.000.000 matriisi.

Olen isiklikult „Linotype“ vabrikus ja New-Yorgi suuremates trükkkoda des ülalnimetatud masinate tegevust koha peal jälginud ning nende töövõimest üllatava pildi saanud.

Igasugu, prospektid ja kataloogid saadaval. Järelepärimistega suusõnal ehk kirjalikult palun pöörata:
TALLINN, Rafaskaevu tänav nr. 10.

Aupaklikult **JOH. MÕTTUS.**

Aksia-selts

Tallinna paberivabrik

E. I. Johanson,

asukohi Tallinnas,
Maakri tän. nr. 27.

Valmistab igasugust paberit, ladus on saadaval igal ajal:

kirjutuspaber, postpaber, postkartong, trükkpaber, ajalehepaber, rotatsioonpaber, pakkimispaber, mundstükipaber, värviline albumpaber, joonistuspaber jne.

Tähelepanu!!

Kõik paberitööstused, laske oma masinanoad automaatilisel teritamismasinal teritada

A. M. Wisniewsky

juures

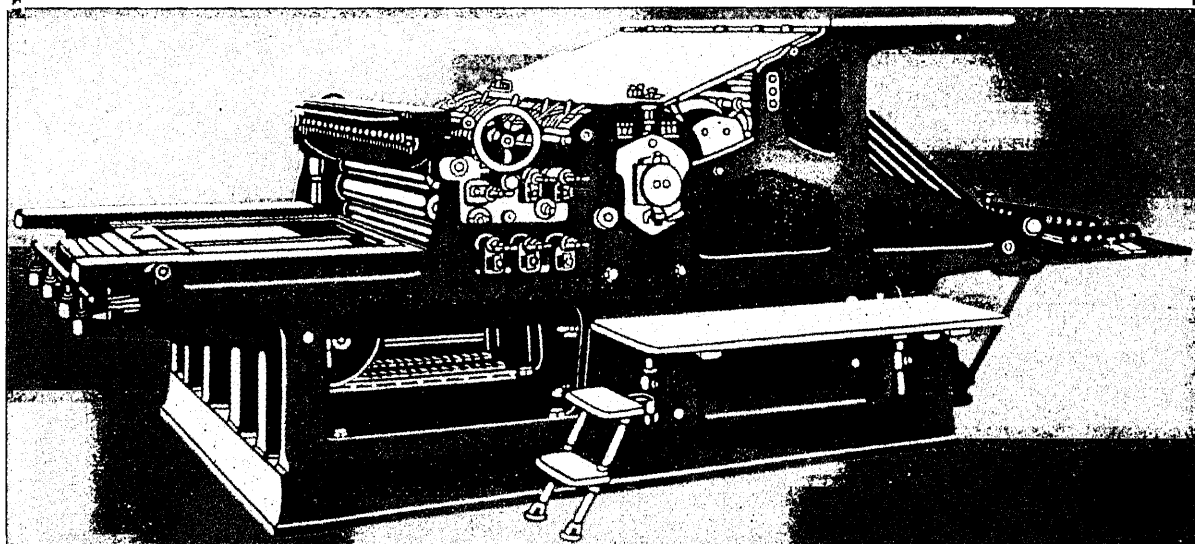
Tallinn, V. Viru tänav 13,
hoovi peal.

Garanteeritud laitmata ja rutuline teritamine. Soovikorral võib tellija sealsamas tööd oodata.

M A N

MASINAVABRIK AUGSBURG-NÜRNBERG

A/S

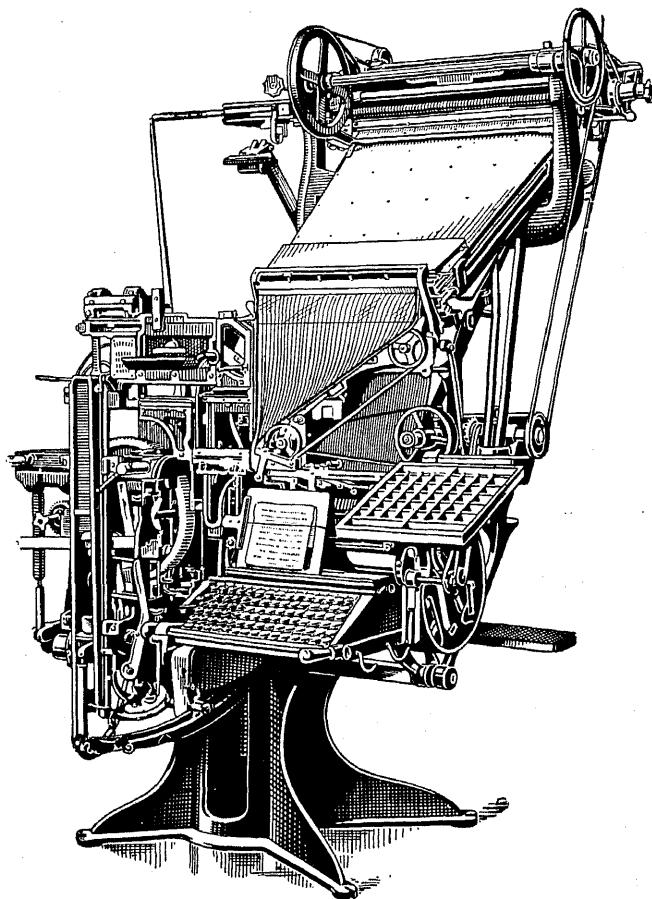
KÕIGE VASTUPIDAVAM E HITUS
 KÕIGE KÕRGEM K IIRUS
 KÕIGE KÕRGEM T ÄPSUS
 KÕIGE SUUREM L IHTSUS
 SOODSAD MAK SUTINGIMUSED, J ÄRELMAKS

ALATI LADUS SAADAVAL

GRAPHIKA G. M. BERLIN C. 19
 B. H.

SEYDELSTR. 27-28

MERGENTHALERI VABRIKU LADUMASINAD
LINOTYPE

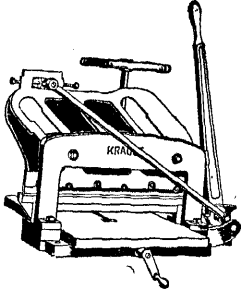
**6000 LINOTYPET
TEGEVUSES**

SOODSAD MAKSUTINGIMUSED, JÄRELMAKS

ALATI LADUS SAADAVAL

GRAPHIKA G. M. BERLIN C. 19
B. H.

SEYDELSTR. 27-28

Värvipaberid
 Kõitmistöökojad
 Paberivabrikud - Kõitmisestrate
 Trükkikojad
 insemmer A. M. Wisniewsky, Tallinn
 Kõitmisestrate - Töökojad

muud igasugu masinaid ja aparate.
 Ladust: vana Viiru t. 13, korrus, Telefon 10-88
 Büroo : Maakri tän. 22-9 " 20-09

Färgmiste vabrikute peaesitaja Balti riikides:
 Karl Krause A/S Leipsigis
 Kõitmisestrate Bohm ja Herber, Würzburg
 Fagenbergwerke A/S Düsseldorf

**J. G.
 SCHELTER &
 GIESECKE
 LEIPZIG**

*

RAAMATUTRÜKI
 MASINAD JAKIRJAD

*

ESITAJA EESTIS:
A. REUTER
 TALLINN, PIKK TÄN. 58,
 TELEFON 24-80

TELLIGE, LUGEGE,
 TOETAGE
 KAASTÖÖGA

**EESTI
 GRAAFIKAT**

JA SAATKE
 OMI PAREMAID TÖID „EESTI
 GRAAFIKALE“ KAASAPANE-
 MISEKS!

